

Sabine Kirchmeiers tale om sprogsituationen i Danmark, Norden og Europa

Taler

Sabine Kirchmeier-Andersen
Lingvist, tidl. direktør, Dansk
Sprognævn og politiker,
Socialdemokratiet

Dato

26. januar 2016

Omstændigheder

Talen blev holdt i anledning af Jørn Lunds 70-års fødselsdag.

- 1 "Sproget afspejler kontakt- og magtrelationer" – det sagde Jørn Lund på det
seneste af Sprognævnets repræsentantskabsmøder, der bl.a. drejede sig om den
løbende debat om de forandringer vi oplever i vores sprog. Dermed mente han
at de magtforhold vi ser i vores land og i verden omkring os, og de kontakter vi
5 har især til vores nabolande, påvirker vores sprog mere end de fleste er bevidste
om.

Ser vi på det danske sprogs historie, er det tydeligt at begivenhederne og
magtcentre i Europa har haft stor betydning for sprogets udvikling.

10

Således kom ord som kirke og præst, degn og dåb først ind i sproget da
kristendommen kom til Danmark for mere end 1000 år siden og blev en
betydelig magtfaktor. Gamle nordiske ord som blot blev udskiftet med offer,
som kom fra latin, og samme sted fra fik vi ord som satan og djævel, hvorimod
15 fanden kom fra frisisk.

Ordet at læse fik en ny betydning: Det betød oprindeligt at sanke eller samle,
man har det stadig i tysk auflesen, som betyder 'samle op', men på det tidspunkt
skiftede det altså til sin nuværende betydning påvirket af det latinske legere.

20

Også mere verdslige ord kom til fra forskellige kilder: månedernes navne, klokke
og kammer, kølle og mølle, sæk og pande, edderkop, kål og kørvel. I
middelalderen, hvor den katolske kirke udgjorde det betydeligste magtcentrum
og havde sat sig tungt på videnskaben, strømmede det ind med latinske ord.

25

Siden førte den økonomiske magt som udgik fra de nordtyske hansestæder, masser af tyske ord ind i det danske sprog, især håndværksbetegnelser som fx bogbinder, skomager, murer og slagter, trommeslager og tolk, samt værktøj som
30 høvl og dolk og husgeråd som balje, kurv og lampe.

Under enevælden kom der mange ord fra fransk, og da latin jo fortsatte med at være dominerende inden for videnskaben helt frem til omkring 1850, kom der fortsat nye ord derfra – også nydannelser som fx vitamin og antabus.

35

Med Englands udvikling til kolonimagt, industrialiseringen og emigrationen til Amerika begyndte der også at komme flere ord fra engelsk. Et ord som nice blev allerede registreret i ordbøgerne i begyndelsen af 1900-tallet. Men efter 2. verdenskrig tog det for alvor fart med indlån af engelske ord, hvilket afspejler
40 hvordan magtens centrum har flyttet sig især til USA.

Og så står vi her i dag – i problemer til halsen ville nogle måske sige – engelsk er alle vegne. Det giver os nye ord som makeover og exitpoll og gatekeeper, og det påvirker vores fortolkning af de gamle. Tidligere adresserede vi breve, i dag
45 adresserer vi problemer, tidligere adopterede vi børn, i dag adopterer vi synspunkter. Og gode gamle ord som udsalg og handle bliver skiftet ud med nye som sale og shoppe.

Men inden vi bliver alt for ivrige med at pege fingre ad alt det ugræs der fyger over hegnet, bør vi nok lige gribe i egen barm. For har vi selv været meget bedre?
50 Ikke spor.

Faktisk har Danmark været et magtcentrum i Norden på samme måde som engelsk er det i dag. Vi har domineret Sverige og især Norge og Island og holder
55 jo stadig fast i Grønland og Færøerne den dag i dag – og dermed har dansk naturligvis også påvirket disse sprog, ganske kraftigt endda. Derfor har man på grønlandsk mange danske låneord som fx fritidsklubbi, fjernsyni og frikadiili. Og de er mere fremmede for det grønlandske sprog end engelsk er det for dansk.

60 De tidligere danskdominerede sprog er stadig i gang med at frigøre sig fra den danske påvirkning. Det har fyldt meget i deres selvstændiggørelsesproces, og det er en af forklaringerne på at de andre nordiske lande er mere opmærksomme på deres sprog end mange danskere er det på vores danske sprog i dag.

Så i takt med at Danmark mistede sin status som politisk stormagt, mistede vi også rollen som sproglig stormagt i Norden. De frigjorte landes befolkninger har dermed mindre motivation til at lære dansk, de vil hellere lære engelsk, hvilket desværre truer det nordiske sprogfællesskab i voldsom grad.

70

At engelsk har kunnet overtage latinens rolle som lingua franca i stort set alle dele af verden, viser at ikke kun vi, men også de fleste andre lande ligger under for den nye magtfaktors påvirkning.

75 Dansk Sprognævn er medlem af EFNIL – et europæisk samarbejde af institutioner der som Sprognævnet følger udviklingen i de officielle nationale sprog og giver råd om sprogbrug og sprogpolitik. Organisationen har derudover til opgave at fremme sprogforståelse og den sproglige diversitet i Europa.

80 EFNIL har udviklet et værktøj kaldet European Language Monitor – et redskab der gør det muligt at sammenligne sprogsituationen i de forskellige lande på forskellige områder, fx hvorvidt landene har sprogpolitikker og sprogstrategier, hvilke sprogkrav der stilles når man vil opnå statsborgerskab, hvor meget der undervises i fremmedsprog i uddannelsessystemet, og hvilken rolle engelsk
85 spiller i folkeskolen, i gymnasiet og på de videregående uddannelser. Her kan man fx se hvilke lande i Europa der har den største andel af undervisning på engelsk på universiteterne.

Nederlandene ligger suverænt på førstepladsen. På naturvidenskab ligger
90 andelen af undervisning der foregår på engelsk mellem 75 og 100 %. Dernæst kommer Finland og Danmark hvor andelen ligger mellem 50 og 75 %. Så følger Tyskland med en andel mellem 25 og 50 %, mens resten af Europa ligger under 25 %.

95 Der kan være mange forklaringer på at det forholder sig sådan. For de baltiske landes og andre østlandes vedkommende hænger det sammen med at de som nye nationalstater efter lang tids russisk dominans har en stærk interesse i at styrke deres eget sprog.

100 I de lande der taler romanske sprog som Frankrig, Italien og Spanien, kan det skyldes at disse sprog trods alt har et fjernere slægtskab med engelsk end fx dansk og nederlandsk. Endvidere kan det skyldes at man fra politisk side er mere agtpågivende over for fremmed indflydelse og i højere grad parat til at hævde

105 nationalsprogets status.

I Frankrig har man således pålagt alle offentligt ansatte at tale fransk i officielle sammenhænge – så vidt muligt også i udlandet. Man faslægger fra centralt hold de fagudtryk som skal benyttes officielt inden for fagområder som it,
110 automobilindustrien og telekommunikation. Det er ligeledes bestemt at enhver deltager i en videnskabelig debat eller konference som finder sted i Frankrig, har ret til at holde sit indlæg på fransk og til at modtage programmet på fransk. Disse ting er fastlagt ved lov, og der vanker bødestraf hvis de ikke overholdes.

115 I danske ører lyder det absolut absurd – og jeg skal bestemt ikke gøre mig til talsmand for at der skal indføres bøder for sproglige fejltrin – men man kan ikke komme uden om at der ligger en stærk symbolværdi i at man fra politisk side sætter sproget så højt.

120 Også på andre områder vinder engelsk frem. Ser vi på danske virksomheder i EFNIL's opgørelse, kan man konstatere at 6 ud af de 10 største danske virksomheder udelukkende har hjemmesider på engelsk, og Dansk Industri kunne for nogle år konstatere at 56 % af deres medlemmer nu har engelsk som koncernsprog. I 2006 – altså for 10 år siden var tallet 25 %. Tendensen mod
125 magten, mod engelsk er tydelig.

Dette er ikke ment som en klagesang eller som en bebrejdelse – det er en simpel konstatering, og ifølge alt det vi ved om sprog og sprogudvikling en fuldstændig naturlig konsekvens.

130 Også danske politikere og embedsmænd ligger under for denne tendens. EFNIL har fulgt nøje med i hvordan de enkelte lande gør brug af EU's tolketjeneste, og har år for år måttet konstatere at Danmark er det land der i ringeste grad gør brug af tolkenes bistand.

135 I stedet for at bruge deres eget sprog vælger mange danske politikere og embedsmænd at tale engelsk. Selv om den danske tolkeboks er bemandet, ser man at danskere hellere lytter til den engelske tolk end til hans danske kollega. Det danske tolkekorps skrumper, tolkeuddannelserne er nedlagt, der findes
140 stort set ingen nyuddannede tolke. Sammen med EU's sprog tjenester gør Århus Universitet som de eneste et behjertet forsøg på at vække en ny tolkeuddannelse til live.

145 Det mest paradokse er at EU's sprogtenester – tolkene og oversætterne – yder et stort bidrag til det danske ordforråd. De oversætter dagligt officielle dokumenter til dansk og har indtil nu sat en ære i at vælge ord og udtryk der følger sig naturligt ind i vores sprog, og at undgå blindt at overtage engelske udtryk hvor det er muligt.

150

Dagens fødselar kender alle disse diskussioner ud og ind. Som formand for to sprogkommissioner har Jørn Lund indgående beskrevet og diskuteret disse forhold. Først i rapporten Sprog på spil fra 2003 og siden Sprog til tiden, som kom i 2008, og som blev fulgt op af Sprognævnets Dansk sprogs status i 2012.

155 Alle rapporter indeholder mange fine anbefalinger til hvordan man kan styrke det danske sprogs position i samfundet – og helt uden at gribe til lovgivning og trusler om bødestraf efter fransk model.

Det handler om opmærksomhed og respekt for sproget og de mennesker der bruger det, om at huske at bruge dansk og at bruge det ordentligt.

160

Det handler om at tænke dansk med når man laver en strategi for fremmedsprog – og netop ikke blot at lave en strategi for fremmedsprog, men en samlet strategi for sprog i Danmark.

165

En strategi der griber de muligheder teknologien byder for at lette processer som oversættelse, talegenkendelse, informationssøgning og analyse af store datamængder – de såkaldte Big Data – der indeholder tekster på dansk.

170 En strategi der prioriterer dansk ved at sørge for at alle vigtige dokumenter der ligger til grund for politiske beslutninger, bliver oversat – ikke mindst for at give alle borgere mulighed for at deltage i den demokratiske proces.

En strategi der gør det muligt og attraktivt for danske politikere og embedsmænd i højere grad at bruge deres eget sprog i EU. Selvom ordet efterhånden har en lidt anstrengt klang, kunne man lige præcis på dette område godt ønske sig lidt mere symbolpolitik.

175

Der er brug for en strategi der styrker danskernes respekt for deres sprog. En sådan respekt får man kun når man forstår hvordan sproget er opstået, hvordan det har udviklet sig, og hvad det består af. Mange tror at vores sprog er noget

180

som bare 'er der', og som er et uforanderligt gode vi altid har adgang til. Af og til møder jeg frustrationen hos mennesker som pludselig opdager at sådan er det
185 ikke. At sproget forandrer sig, og at andre bruger sproget på en anden måde end de selv gør.

Lige nu arbejder jeg sammen med kollegerne i Europa på at udvikle et koncept for et virtuelt europæisk sprogmuseum. Et sted hvor alle europæere kan lære om
190 deres eget sprog og om deres naboers sprog.

Her kan man på en underholdende måde opleve og forstå hvordan sprogene i Europa er opstået, hvilke ligheder og forskelle der er imellem dem – deres forskellige lyde og alfabeter, deres opbygning og deres regler for dannelse af ord
195 og sætninger, de enkelte landes poesi og deres prosa, og sprogenes forankring i landenes historie og kultur.

Jeg drømmer om ligesom i et computerspil at kunne tage en virtuel tur gennem Europas sproghistorie på nettet. Eller på en nem og underholdende måde at
200 kunne rejse rundt i alle lande og sammenligne deres sprog med mit eget og derved måske lære at forstå sproget og landet bedre. Og jeg drømmer om et sprogligt eksperimentarium på nettet hvor både danskere og fremmede kan lege med sprogets lyde og ord og sætninger og udtryk og bedre forstå hvad sproget er, og hvilken betydning det har for os alle sammen.

205 Mange af de initiativer som Jørn har sat i gang i de mange vigtige funktioner han har haft gennem sit lange liv, kunne få en plads i et sådant museum og vise hvad det danske sprog er kommet af, og hvad det kan. Der er for eksempel Encyklopædien, Kanon-projektet, Arkiv for dansk litteratur, Holbergprojektet,
210 Begrebsordbogen, de mange historiske ordbøger på Sprog- og Litteraturselskabets hjemmeside og mange, mange flere. Allesammen kunne være gode kandidater til at vise vigtige sider af det danske sprog.

Goethe har engang sagt at den som ikke kan fremmede sprog, intet ved om sit eget, og citatet minder os om at kendskab til andre sprog har været og altid vil
215 være nødvendigt for os. Men det gælder også omvendt: Hvis man ikke ved noget om sit eget sprog, bliver man heller ikke god til andre sprog.

At så meget værdifuld viden om vores sprog foreligger i rigt mål, og at alle har
220 mulighed for at få adgang til den, fx via ordnet og andre online-faciliteter, og

oven i købet ganske gratis, det kan vi i høj grad takke Jørn for. Og det vil jeg derfor slutte af med at gøre:

225 Tak, Jørn. Tak for alt du har gjort for vores sprog – og for os.

Kilde

Manuskript tilsendt af taler og udgivet af Danske Taler med tilladelse fra taler.

230 **Kildetype**
Digitalt manuskript

Tags

Festtale

URI

235 <https://www.dansketaler.dk/tale/sabine-kirchmeiers-tale-om-sprogsituationen-i-danmark-norden-og-europa>

240

245

250

255